

Ruchliwość migracyjna i jej konsekwencje

Wojciech St. Mościbrodzki,

www.wojmos.com wojmos@wojmos.com

1 Wprowadzenie

Generalnie, zjawisko migracji może przybierać dwie formy: dobrowolną i wymuszoną. To ostatnie zjawisko, zwane przesiedleniem jest w dzisiejszej Europie zasadniczo marginalne, choć oczywiście nadal występuje. Jest ono zwykle związane z konfliktami międzynarodowymi i etnicznymi – najbardziej jaskrawym przykładem jest tu tzw. problem bałkański, czyli przesiedlenia związane z wojnami na terenach byłej Jugosławii. Warto jednak pamiętać, że kwestia przesiedleń jest ważnym zjawiskiem, które ma wpływ na świadomość dzisiejszych społeczeństw – w tym i Polaków¹. Szerokie omówienie tego problemu można znaleźć w: [18][19].

O wiele większą skalę ma migracja dobrowolna, której aspekty będą analizowane w treści niniejszego opracowania. Przyczyną tej migracji jest utrzymujące się niezadowolenie obywateli ze swojego statusu – i próba znalezienia środowiska, zapewniającego lepsze warunki egzystencji. Warto także zauważyć, że ruchy migracyjne związane z konfliktami wojennymi mają charakter pośredni: można je klasyfikować zarówno do pierwszej, jak i do drugiej grupy. Przykładem mogą być tu uchodźcy wojenni, którzy wprawdzie sami decydują się na opuszczenie zagrożonego rejonu (nie ma tu siły sprawczej aparatu państwa), ale z drugiej strony ich przemieszczenie jest decyzją, której nie podjęliby w przypadku braku bezpośredniego zagrożenia [3].

W literaturze kładzie się nacisk na rozróżnienie czynników stymulujących ruchy migracyjne na przyczyny typu *push* i *pull*. Do grupy pierwszej zaliczamy takie sytuacje, w których jednostki składające się na populację zwracają uwagę przede wszystkim na przewagę negatywnych bodźców w swoim otoczeniu, natomiast w grupie drugiej podstawowym czynnikiem jest konstatacja silnych elementów pozytywnych w potencjalnym miejscu docelowym.

Największe znaczenie w grupie *push* (czynniki „pchające”) mają: wysoki współczynnik bezrobocia, brak możliwości własnego rozwoju, niedostatek lub bieda, obawy przed prześladowaniem politycznym, słaby poziom opieki zdrowotnej, prześladowania religijne, pogarszające się warunki ekonomiczne oraz zdarzenia wyjątkowe, jak katastrofy przyrodnicze i ekologiczne².

W grupie *pull* (czynniki „ciągnące”) warto wskazać na: łatwość znalezienia pracy, wysoki standard życia, opiekuńczość państwa, swobodę religijną, wolności polityczne, dobrą edukację³ i opiekę medyczną, bezpieczeństwo oraz więzi rodzinne.

Czynniki stymulujące procesy migracyjne można także podzielić ze względu na charakter. W dzisiejszej Europie mamy więc przede wszystkim do czynienia z migracją warunkowaną:

- Ekonomicznie – tu na plan pierwszy wysuwają się potrzeby bytowe. Wprawdzie trudno wskazać na jakieś obszary krytycznego poziomu niedoboru (występują one np. w Afryce), ale nie da się ukryć że na terenie Europy występują tereny znacznie różniące się wartościami wskaźników poziomu życia. Co więcej, występują one w stosunkowo niewielkich odległościach (np. Polska i Niemcy), co umożliwia migrację nie tylko długo-, ale także krótkookresową, a nawet sezonową. Nie bez znaczenia jest tu również stopniowe znoszenie barier granicznych na terenie Unii i otwieranie rynków pracy (zgodne ze Wspólnotowymi dyrektywami o swobodnym przepływie towarów, usług, kapitału i ludzi).

Nie ulega wątpliwości, że czynnik ten jest zdecydowanie dominujący. Świadczy o tym może choćby utrzymująca się głęboka dysproporcja płacowa:

¹ Przymusowe przesiedlenia transgraniczne okresu II wojny światowej, a także administracyjnie wymuszane ruchy osiedleńcze (Ziemie Odzyskane, akcją Wisła etc.) za czasów PRL

² Najbardziej jaskrawy przykład: katastrofa w Czarnobylu

³ Ten czynnik jest o tyle interesujący, że nie służy od bezpośrednio osobie migrującej – ale raczej jej dzieciom

	UE-15		Niemcy	
	nominalnie ⁴	realnie ⁵	nominalnie	realnie
	%	%	%	%
Czechy	28	52	27	51
Estonia	23	40	23	39
Łotwa	17	34	16	33
Litwa	17	35	16	34
Węgry	30	52	29	51
Polska	25	50	24	48
Słowenia	54	71	52	69
Słowacja	18	37	18	36
Średnia ważona	25	49	25	47

Tab. 1. Średni dochód w krajach Nowej Unii, w stosunku do dochodu UE15 i Niemiec, za: [10]

- Politycznie - dotyczy to zwłaszcza krajów dawnego ZSRR, ale także miejsc, w których demokracja jest niestabilna lub wręcz zagrożona (np. Słowacja za czasów Meciar, Bałkany itp.)
- Światopoglądowo – to stosunkowo niewielka część dzisiejszej migracji, ale nie da się jej nie zauważyć. Warto podkreślić, że w UE istnieje kilka modeli państw – od bardzo liberalnych światopoglądowo⁶ (Holandia, Szwecja⁷) przez umiarkowane konserwatywne (Włochy) do konserwatywnych (Polska)
- Religijnie – ten aspekt jest istotny głównie dla mniejszości religijnych w krajach leżących poza Unią (Turcja!), ale otwarta i tolerancyjna polityka UE może stymulować nowe procesy migracyjne w kontekście napięć pomiędzy krajami muzułmańskimi i chrześcijańskimi.

Zjawisko migracji można rozpatrywać także w kategoriach migracji wewnętrznej – tu na plan pierwszy wysuwają się przemieszczenia na osi miasto-wieś. Nie są one jednak przedmiotem niniejszej analizy.

2 Ruchliwość migracyjna Polaków w początku XXI w.

2.1 Migracje Polaków w okresach poprzednich

Na wstępie warto zwrócić uwagę, że w społeczeństwie polskim zagadnienie emigracji nie jest niczym nowym. Praktycznie jest ono stale obecne w świadomości narodowej od czasów upadku niepodległości i rozbiorów. Oczywiście, w całym tym okresie można obserwować zmienność przyczyn i ocen dotyczących tego zjawiska.

Aż do początku XX w. emigracja miała głównie charakter polityczny – choć nie da się ukryć, że bardzo duże znaczenie miała też kwestia ekonomiczna. Nie można zapominać, że w tym czasie powstawały Stany Zjednoczone, traktowane jako Ziemia Obiecana, pełna wolności i niespotykanej w kraju szansy dorobienia się majątku. W pierwszej połowie XX w. obserwujemy z kolei wielką falę powrotną (reemigracja), stymulowaną zarówno odzyskaniem niepodległości, jak i świadomą polityką repatriacyjną państwa.

Druga wojna światowa i jej skutki polityczne odwracają tę tendencję. Zmiana ustroju politycznego, zależność od ZSRR i warunkowane ideologicznie czystki stanowią sygnał do wyjazdu z kraju lub po

⁴ Wg kursów przeliczeniowych

⁵ Wg PPP (parytetu siły nabywczej)

⁶ Przyzwolenie na rejestrację związków homoseksualnych, dopuszczalność przerywania ciąży, swoboda wyznawania nietypowych religii (scjentologia!) etc.

⁷ Ciekawostka: prostytutka w tym liberalnym kraju jest do dziś penalizowana

prostu do zrezygnowania z powrotu. W sferze świadomości społecznej jest to jednocześnie nawiązanie do bardzo silnego symbolu emigracji politycznej z czasów zaborów.

Okres końca XX w., a zwłaszcza czas schyłkowego PRL stał pod znakiem wyrównywania się wag przyczyn politycznych i ekonomicznych. Z jednej strony łagodniało oblicze władzy (nie był to czas stalinowskiego terroru, ale raczej okres wypychania poza nawias aktywnego życia⁸), z drugiej zaś – narastał potężny kryzys gospodarczy, objawiający się m.in. utratą możliwości realizacji normalnych ambicji czy nawet zdolności do prowadzenia przeciętnego życia. Pod koniec PRL mieliśmy więc do czynienia z wzrastającym nurtem migracji zarobkowej, co przyczyniało się do przebudowy wizerunku bohaterskiego emigranta-patrioty⁹, ale jednocześnie powodowało reakcję w postaci negatywnych ocen („wyprzedawanie polskiej godności za fenigi”).

2.2 Przyczyny migracji „unijnej”

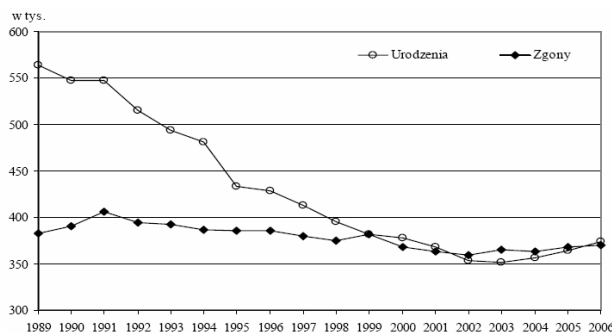
Rozkwit tak zwanej Nowej Polskiej Emigracji wyznacza zmiana ustroju Polski i zniesienie barier wyjazdowych. Jest to jednocześnie wielka zmiana świadomości społeczeństwa – tworzy się wizerunek nowego Polaka, a oficjalny paradygmat odchodzi od potępienia przedsiębiorczości i kapitalizmu. Zanika praktycznie bodziec polityczny, a znakomitemu wzmocnieniu ulega aspekt ekonomiczno-bytowy (na kryzys gospodarczy odziedziczony po PRL nakłada się transformacja ustrojowa, wybuchowe bezrobocie i upadek bezpieczeństwa socjalnego). Widać to wyraźnie po krzywej zmian wskaźnika bezrobocia:

Rys. 1. Stopa bezrobocia w Polsce, za [8]

Co prawda stopa bezrobocia wyraźnie spada od wstąpienia Polski do UE, ale jednocześnie jest to tyle efekt pozytywnych zmian w gospodarce, ale znaczącego odpływu siły roboczej za granicę.

Kryzys poczucia bezpieczeństwa wyraźnie widać po zmianie współczynnika przyrostu demograficznego (bezpieczeństwo socjalno-ekonomiczne jest jednym z najważniejszych determinantów decyzji o posiadaniu dziecka):

Rys. 2. Ruch naturalny ludności 1989-2006, za [7]

⁸ Owo specyficzne „skazywanie na zapomnienie” doskonale opisuje S. Kisielewski w „Dziennikach”

⁹ Warto jednak zauważyć, że i wcześniej czynniki ekonomiczne były ważne, o czym świadczy chociażby masowy exodus górali do USA.

Ostatecznie, możemy więc postawić tezę o ekonomicznym nacechowaniu procesów migracyjnych Polaków na początku XXI w. Zdecydowana większość (80-90%) polskich emigrantów, którzy wyjechali w okresie od maja 2004 do końca 2006 roku - przebywa za granicą w związku z pracą [6]. Okazuje się jednak, że wyjaśnienie ruchów migracyjnych stymulowanych ekonomicznie może się odbyć na drodze kilku rywalizujących teorii [4]:

- podejście oparte o neoklasyczną wizję ekonomii skupiają się na decyzji dokonywanej na podstawie czysto ekonomicznej. W tej wizji wybór jest podyktowany najwyższą stopą zwrot z kapitału ludzkiego (czyli de facto płacą), a nasilenie ruchu migracyjnego tłumaczy się zagregowaniem jednostkowych decyzji.
- podejście oparte o tzw. nową ekonomię bazuje na teorii wyboru grupowego. Wskazuje ona, że decyzja o emigracji nie jest dokonywana przez jednostkę, ale przez grupę do której ona należy – najczęściej przez rodzinę. Podkreślane jest również racjonalne uzasadnienie wyboru, wyrażające się przez świadomą redukcję ryzyka bytowego (rodzina wysyła jednego swojego przedstawiciela, dzięki czemu dywersyfikuje źródła utrzymania, zmniejszając tym samym wpływ gwałtownych zmian na rynku)
- teoria popytowo-podażowa mówi o tym, miejscowi pracownicy nie chcą podejmować pewnych prac (niski prestiż, niskie wynagrodzenie itp.), więc przedsiębiorstwa chcą i muszą zatrudniać imigrantów. W ten sposób, dzięki migracji na rynku są napędzane nie tylko przez stronę podażową (pracowników), ale także przez stronę popytową (pracodawców). Ten typ migracji jest związany z migracjami w tzw. zawodach niższego prestiżu. Polska, będąc dotychczas rezerwuarem siły roboczej dla krajów Europy Zachodniej, wraz ze wzrostem zamożności staje się powoli miejscem docelowym dla mieszkańców krajów dawnego ZSRR, ale także Korei czy Wietnamu.

W tym miejscu warto zauważyć, że decyzja o emigracji – choć ma zwykle podłoże ekonomiczne – może być podejmowana na podstawie różnych oczekiwań w różnych grupach zawodowych i społecznych. Zagadnienie to będzie analizowane w następnym punkcie.

2.3 Analiza ruchów migracyjnych po przystąpieniu Polski do UE

Po wstąpieniu do UE wystąpiła wyraźna jakościowa zmiana w strukturze polskiej emigracji. Była ona zresztą rozwinięciem tendencji utrzymująca się już wcześniej, ale mimo to zmiana o 17% w ciągu zaledwie jednego roku jest bardzo silnym sygnałem statystycznym. Warto też zwrócić uwagę, że liczba Polaków pozostających poza granicami kraju wzrosła o prawie 100% w okresie 2 lat.

Najważniejszą przyczyną takiej sytuacji jest niewątpliwie otwarcie bliskiego, bardzo atrakcyjnego rynku pracy. Zarobkowa emigracja do Niemiec czy nawet Anglii nie wymusza całkowitego zerwania stosunków rodzinnych, m.in. dzięki korzystnym europejskim regulacjom lotniczym (polityka Otwartego Nieba, duża konkurencja tanich linii), czy możliwościom telekomunikacyjnym (atrakcyjne taryfy, bezpłatna łączność VoIP). Z drugiej strony USA, tradycyjny cel pielgrzymek zarobkowych staje się nie tylko znacznie odleglejszy (w kategorii odległości alternatywnej), ale także mniej atrakcyjny z uwagi na stan gospodarki (głęboki kryzys na saldzie obrotów handlowych – zwłaszcza z Chinami – oraz deficyt budżetowy związany z priorytetami polityki administracji G. Busha) i szybko zniżające się notowania dolara¹⁰.

	Emigracja w tys.				Emigracja w %			
	2002	2004	2005	2006	2002	2004	2005	2006
Ogółem	786	786	1000	1450	100%	100%	100%	100%
Europa	461	461	770	1200	59%	59%	77%	83%
w tym: UE25	451	451	750	1170	57%	57%	75%	81%
poza Europą	325	325	230	250	41%	41%	23%	17%

Tab.3. Emigracja do UE i do innych krajów Europy. Opracowanie własne, na podst. [6]

Kierunki nowej emigracji, są jednoznacznie uzależnione od sytuacji prawnej na rynkach pracy w poszczególnych krajach członkowskich UE. Potwierdza to silne uwarunkowanie ekonomiczne procesu migracji. 2004 otwarte zostały trzy rynki pracy: w Wielkiej Brytanii, Irlandii oraz w Szwecji, zaś 2 lata

¹⁰ Na skutek czego „nie opłaca się” otrzymywać pensji liczonej w dolarach.

później dołączyły do nich: Hiszpania, Portugalia, Finlandia, Grecja i Włochy (inne kraje zaczęły wprowadzać ułatwienia w dostępie pracowników pochodzących z nowych członków UE do swoich rynków pracy).

	Emigracja w tys.				Zmiana w stosunku do 2002 (poziom z 2002r. = 100%)				Zmiana w stosunku do roku poprzedniego		
	2002	2004	2005	2006	2002	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Austria	11	15	25	34	100%	136%	227%	309%	136%	167%	136%
Belgia	14	13	21	28	100%	93%	150%	200%	93%	162%	133%
Finlandia	0,3	0,4	0,7	3	100%	133%	233%	1000%	133%	175%	429%
Francja	21	30	44	49	100%	143%	210%	233%	143%	147%	111%
Grecja	10	13	17	20	100%	130%	170%	200%	130%	131%	118%
Hiszpania	14	26	37	44	100%	186%	264%	314%	186%	142%	119%
Irlandia	2	15	76	120	100%	750%	3800%	6000%	750%	507%	158%
Holandia	10	23	43	55	100%	230%	430%	550%	230%	187%	128%
Niemcy	294	385	430	450	100%	131%	146%	153%	131%	112%	105%
Portugalia	0,3	0,5	0,6	1	100%	167%	200%	333%	167%	120%	167%
Szwecja	6	11	17	25	100%	183%	283%	417%	183%	155%	147%
UK	24	150	340	580	100%	625%	1417%	2417%	625%	227%	171%
Włochy	39	59	70	85	100%	151%	179%	218%	151%	119%	121%

Tab.3. Emigracja do UE i do innych krajów Europy. Opracowanie własne, na podst. [6]

Z kolei interesująca analiza Ministerstwa Gospodarki [9] pokazuje, że typowy polski emigrant UE to:

- osoba młoda, przeważnie mężczyzna (18-37 lat) – potwierdza to tezy stawiane przez teorię oparte na nowej ekonomii (zjawisko „zwiadu”)
- mieszkaniec terenów mniej zurbanizowanych (województwa: podlaskie, małopolskie, podkarpackie) – co daje się wytłumaczyć brakiem alternatywy (o wiele trudniej jest znaleźć pracę w takim rejonie)
- podatna na związki historyczne i kulturowe
- bezdzietna (czyli o mniejszym obciążeniu do systemów społecznych państwa zatrudnienia, zasadniczo płatnik netto podatków w kraju przyjmującym)
- stosunkowo dobrze wykształcona (ten wskaźnik rośnie z każdym rokiem, co przyczynia się do odpływu wykwalifikowanej siły roboczej)
- silnie zróżnicowaną pod względem wykonywanej pracy: wykonująca prace nie wymagające zbyt wysokich umiejętności (robotnik rolny, pomoc domowa, kelner, robotnik budowlany, kucharz, opiekun/ka dzieci, osób starszych) LUB przeciwnie, wykonująca prace wymagające bardzo wysokich kwalifikacji i wąskich specjalizacji (np. dentysta, chirurg klatki piersiowej, anestezjolog, glazurnik, masażysta, informatyk)
- transferująca znaczącą część zarobków do kraju.

Interesującą analizę struktury typologicznej polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii podaje również [14]. Wskazuje on 4 główne typy emigranta z Polski:

- Bociany (20%) – to typowi migranci sezonowi, głównie zatrudnieni w niskopłatnych sektorach rynku. Kategoria obejmuje rolników migrujących na londyńskie budowy w miesiącach jesiennych i zimowych oraz studentów przyjeżdżających na lato. Wyjątkiem w tej grupie jest nieliczna, ale wciąż rosnąca grupa lekarzy jeżdżących do Wielkiej Brytanii raz w tygodniu na dyżury. Celem tej grupy jest zawsze maksymalizacja zarobków przy minimalizacji wydatków i czasu jaki spędza się w Londynie czas pobytu wynosi zwykle od dwóch do sześciu miesięcy.

- Chomiki (16%) – migranci mający na celu jednorazową akumulację określonego kapitału zbieranego w celu inwestycji w Polsce. Ich pobyt w Londynie trwa dłużej (powyżej 1 roku) i jest raczej nieprzerwany. Znajdują zatrudnienie w niskopłatnych sektorach i poruszają się wyłącznie we własnych sieciach (syndrom Greek Point).
- Buszujący (42%) – W tej grupie przeważają młodzi, nastawieni na własny rozwój i mobilni społecznie i zawodowo migranci występujący niemal we wszystkich sektorach rynku – od niskopłatnych zawodów po wysoko wyspecjalizowane (także menedżerowie). Osoby te skupiają się na zwiększaniu własnego kapitału ekonomicznego bez określania swojej przyszłości emigracyjnej lub krajowej.
- Łososie – (22%) migranci, którzy podkreślają, że nie wrócą do Polski, „chyba na starość”. Ta grupa również przejawia silne aspiracje awansu społecznego, jednak biorąc za punkt wyjścia przede wszystkim system społeczny Wielkiej Brytanii.

Warto także zauważyć, że powyższa analiza wskazuje, że w różnych grupach społecznych różne są motywy migracji i jej cele. Osoby z niższym wykształceniem, z rejonów słabo zurbanizowanych pozostawiają zwykle w kraju mało mobilne rodziny. Oznacza to, że ich plany życiowe muszą obejmować albo rychły powrót, albo perspektywę „zbudowania przyczółku”. Z drugiej strony, wysoko wykwalifikowani specjaliści (zwłaszcza młodzi) często budują przyszłość opartą o stabilne plany zawodowe (zdobycie dużego doświadczenia na eksponowanych stanowiskach, praktykę korporacyjną, studia językowe etc.). Istnieje też duża grupa, która planuje długookresowo, na przykład wybierając kraj docelowy z myślą o zapewnieniu możliwie dużej szansy dla dzieci (zjawisko to było charakterystyczne np. dla emigracji azjatyckiej w USA¹¹).

2.4 Uwagi metodologiczne

W stosunku do zagadnienia migracji istnieją dość duże rozbieżności w ocenach. Przykładowo, skalę niedoszacowania pokazuje poniższa tabela:

Źródło szacunku	MPIPS	Kościół Katolicki	Media	Eksperti krajowi	Raport ECAS*
tys. osób	660	1.000	2.000-4.000	1.200	1.120

Tab.4. Szacunki skali emigracji zarobkowej Polaków, za [12]

Autorzy zestawienia uważają za zbliżone do rzeczywistości dane organizacji pozarządowej European Citizen Action Service (ECAS), która kompiluje dane z oficjalnych statystyk krajów przyjmujących. Liczb tych nie można jednak przyjąć bez zastrzeżeń, zwłaszcza w odniesieniu do tzw. emigracji bliskiej – czyli np. do Niemiec (w związku z gęstą siecią połączeń zjawisko to dotyka również Wielkiej Brytanii i Irlandii). W dużej liczbie przypadków zatrudnienie odbywa się na podstawie umowy o podejmowaniu pracy sezonowej, a nawet zlecenia dla osoby formalnie zameldowanej w kraju. Prowadzi to do obniżenia statystyki (która uwzględnia głównie rezydentów). Zagadnienie to dotyczy zwłaszcza Polaków pracujących w sektorze budowlanym, których czas zatrudnienia jest dłuższy, ale rzadko kiedy przekracza jeden rok. Zagadnienie to zwraca uwagę na kwestię migracji stałej i czasowej – trudno poddające się analizie w przypadku pracowników o dużej mobilności lub o zatrudnieniu czasowym.

2.5 Konsekwencje migracji

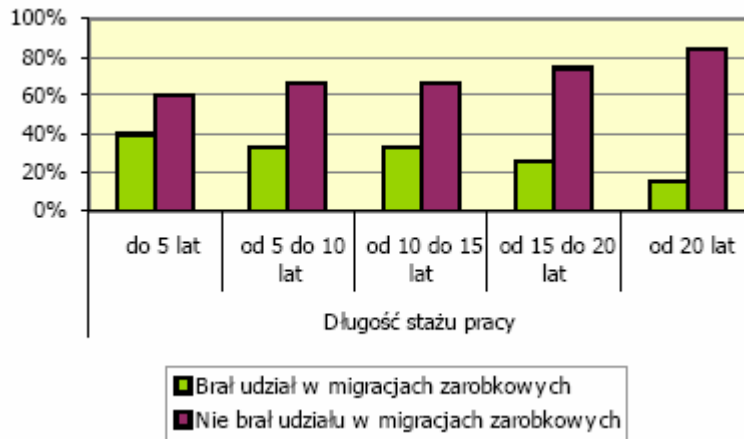
Z ekonomicznego punktu widzenia, wpływ emigracji jest nie do przecenienia. Oddziałuje on na wiele podstawowych wskaźników makroekonomicznych kraju, znacząco wpływając na perspektywy gospodarcze. Najważniejsze aspekty wpływu emigracji to:

- Obniżenie stopy bezrobocia (co widać na zamieszczonym wcześniej wykresie). Należy jednak pamiętać, że emigracja zarobkowa pozostawia w kraju osoby najbardziej pasywne i trwałe niezdolne do podjęcia pracy (a także niezainteresowane jej szukaniem)
- Obniżenie się PKB w Polsce i jego zwyżka w krajach przyjmujących Uważa się, że zmiany te będą miały charakter marginalny dla krajów przyjmujących - rzędu 0.5% PKB dla 10-procentowego przyrostu siły roboczej w związku z migracją [15], natomiast znacznie większy dla kraju opuszczanego (wg [9] PKB Polski ustali się w długim okresie na poziomie o 3.5 pkt. proc. niższym niż w sytuacji niewystąpienia migracji). Jest to prawdopodobnie spowodowane

¹¹ Pierwsze pokolenie imigrantów pracowało najczęściej w gastronomii i przemyśle, ale ich dzieci często zdobywały prestiżowe zawody prawnika czy lekarza

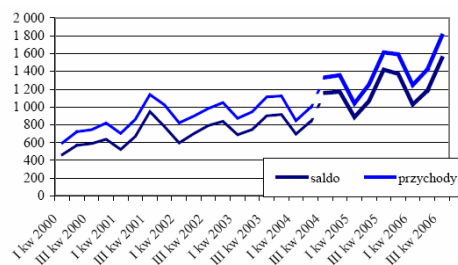
faktem, że na migrację decydują się jednostki czynne zawodowo, przedsiębiorcze i nieustraszone od ryzyka.

- Drenaż mózgow (brain drain) – czyli odpływ z kraju wysoce wykwalifikowanych specjalistów, niezbędnych do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania gospodarki high-tech. W perspektywie i długookresowej uprawnione jest założenie, iż *brain drain*, powinien jednak stopniowo słabnąć. Taką ewolucję sugerują też doświadczenia Hiszpanii, Grecji i Portugalii. Wiele jednak zależy od perspektyw makroekonomicznych kraju.
- Obniżenie się dostępności usług specjalistycznych (dentyści, lekarze¹², informatycy, inżynierowie). Dotyczy to także nowoczesnej edukacji. Okazuje się, że wśród nauczycieli prawie 30% bierze lub brało udział w migracji – przy czym zjawisko to dotyczy najbardziej młodej kadry (a więc osób mających największy styk z najnowszymi osiągnięciami naukowymi)

Rys. 3. Struktura migracji w populacji nauczycielskiej, za: [17]

- Deprecjacja edukacji (brain waste) – co oznacza, że pracownicy na emigracji pracują zwykle na stanowiskach znacznie poniżej ich kwalifikacji i wykształcenia. Dotyczy to zwłaszcza osób starszych i mających wykształcenie niezgodne z tendencją popytową na zagranicznych rynkach pracy (np. filologowie), a także pracujących poza swoim zawodem, w niskopłatnych sektorach gospodarki
- Wzmocnienie złotego (bardzo wysoka wartość transferów bieżących w bilansie płatniczym Polski¹³) [1]

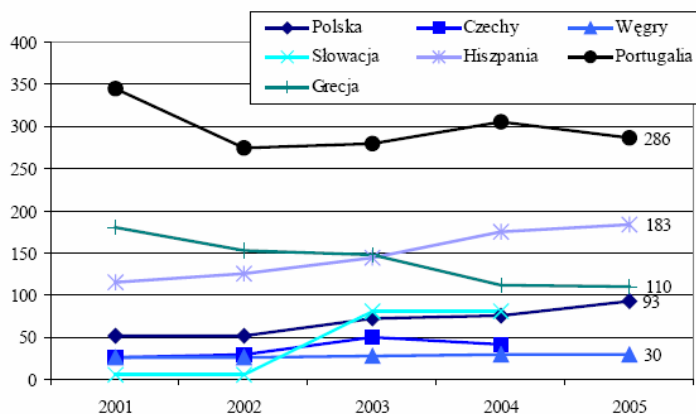

Rys. 4. Prywatne transfery bieżące, na podstawie danych NBP

Warto także dodać, że tendencja ta będzie się umacniać, bowiem wartość transferu per capita jest dla migrantów pochodzących z Polski stosunkowo niska.

¹² w Polsce w latach 2004-5. 2.2% lekarzy medycyny złożyło podania o nostryfikację dyplomów w celu pracy za granicą (tendencja ta umacnia się). Odsetek ten sięgnął aż 7 do 8% w wypadku anestezjologów, pulmonologów i chirurgów plastycznych, co już doprowadziło do deficytu tych specjalistów w niektórych placówkach zdrowia. Za: [9]

¹³ Transfery zarobków migrantów z Polski osiągnęły w 2005 r. poziom 1% PKB, czyli 3% eksportu 2005 r. Stanowią one jednocześnie aż 30% średniorocznego napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych (FDI) do Polski w latach 2004-2005

Rys. 5. Wartość prywatnych transferów bieżących per capita, za: [16]

- Wyrównywanie się poziomów wynagrodzeń (na skutek spadku podaży pracy w Polsce). Prawdopodobny wzrost płac sprawi jednak, że stopa zwrotu z kapitału w kraju obniży się, zaś od kapitału znajdującego się za granicą - wzrośnie. W efekcie obniży się też relatywna atrakcyjność inwestycyjna kraju pochodzenia migrantów zwłaszcza w relacji do krajów ich przyjmujących
- Obniżenie się popytu wewnętrznego (co może być zagrożeniem dla perspektyw stabilnego rozwoju) – trend ten jest osłabiany przez transfery płatnicze
- Fluktuacje modelu rodziny i stabilności związków – widać to wyraźnie w badaniach dotyczących modelu rodziny („związek na odległość”)
- Przyspieszenie procesów kulturowych (integracja, wymiana systemu wartości)
- Zmiana modelu zachowań religijnych – wprowadzie większość emigrantów kultywuje a nawet wzmacnia model zachowań wyniesiony z kraju, ale jednocześnie otwiera się na interakcję z generalnie zlaicyzowanym modelem życia (a także z innym niż tradycyjny polski ludowo-naiwny model katolicyzmu)
- Nasilenie potrzeb imigracyjnych i powiększenie napływu z państw do Polski (zwłaszcza z terenu dawnego ZSRR)
- Wzrost zapotrzebowania na usługi komunikacyjne (zwłaszcza tanie linie lotnicze)
- Rentowność sprzedaży eksportowej kraju pochodzenia migrantów może ulec obniżeniu, jeśli eksporterom nie uda się zrekompensować wzrostu kosztów siły roboczej poprzez wzrost cen na zagranicznych rynkach zbytu lub obniżkę innych kategorii kosztów produkcji.
- Migracje mogą wpływać na zmiany cen relatywnych i na ogólny poziom cen (inflacja¹⁴). Wprowadzenie w Polsce euro będzie sprzyjać temu zjawisku, z uwagi na znaczne ułatwienie porównywania cen i dochodów.
- Utrwalenie niekorzystnych tendencji demograficznych w społeczeństwie - wyjazdy zarobkowe młodych Polaków będą po części skutkować permanentnym wychodźstwem, przyspieszając proces starzenia się społeczeństwa i wpływając negatywnie na rozwój gospodarczy – zwłaszcza w dziedzinie emerytalno-ubezpieczeniowej
- Powstawanie wąskich gardeł w niektórych segmentach gospodarki – zwłaszcza w budownictwie, medycynie i inżynierii
- Zmiany kulturowe w zakresie modelu konsumpcji, oczekiwań i aspiracji
- Modyfikacje systemów prawnych, zarówno po stronie państw przyjmujących, jak i Polski. Na plan pierwszy wysuwa się tu kwestia podwójnego opodatkowania dochodów (dotyczy Irlandii i Wielkiej Brytanii) oraz ewentualnej abolicji podatkowej

¹⁴ Według szacunków Banku Światowego migracje powodują nieznaczny spadek ogólnego poziomu cen w krajach rozwiniętych, natomiast spadki są większe w usługach. Największa dynamika jest związana z sektorem, dla którego nie ma oficjalnych danych (opieka nad dziećmi, sprzątanie etc.).

2.6 Scenariusze na przyszłość

Ekspert nie są zgodni co do określenia przyszłości polskiej emigracji. Jest to o tyle zrozumiałe, że wiele istotnych z punktu widzenia przyszłości gospodarczej kraju jest nieznanych – przykładem jest tu choćby reforma systemu finansów publicznych, czy wprowadzenie euro. Także niejasne są perspektywy gospodarki światowej – ostatnie osłabienie dolara, spadek rozwoju PKB Chin poniżej 10% oraz wysokie ceny ropy są raczej negatywnymi przesłankami co do koniunktury globalnej. Mimo to, dominuje jednak przeświadczenie, że należy spodziewać się narastającej fali powrotów i generalnie zmniejszania się lub nawet odwrócenia tendencji. Interesujące zestawienie pokazuje, że można się także spodziewać zróżnicowania regionalnego – niektóre rejony, mimo słabego poziomu rozwoju pozostaną w niewielkim stopniu zainteresowane emigracją (na co wpływ może mieć tradycyjny model kulturowy)

Prognoza salda migracji zagranicznych na pobyt stały					
Województwo	2010	2015	2020	2025	2030
Dolnośląskie	-1,8	-1,6	-1,4	-1,2	-1,0
Kujawsko-pomorskie	-0,8	-0,7	-0,7	-0,6	-0,5
Lubelskie	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,0
Lubuskie	-0,3	-0,3	-0,2	-0,2	-0,1
Łódzkie	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	0,0
Małopolskie	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2
Mazowieckie	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
Opolskie	-5,0	-4,5	-4,1	-3,8	-3,5
Podkarpackie	-0,6	-0,5	-0,4	-0,4	-0,3
Podlaskie	-0,5	-0,4	-0,4	-0,3	-0,3
Pomorskie	-1,8	-1,7	-1,5	-1,4	-1,3
Śląskie	-11,7	10,8	-9,9	-9,1	-8,4
Świętokrzyskie	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0
Warmińsko-mazurskie	-0,9	-0,9	-0,8	-0,7	-0,7
Wielkopolskie	-0,3	-0,3	-0,2	-0,2	-0,1
Zachodniopomorskie	-0,6	-0,6	-0,5	-0,4	-0,4
Polska	-24,1	-22,0	-19,9	-17,8	-16,1

Tab. 5. Prognoza salda migracji zagranicznych na pobyt stały (w tys. osób) za: [13]

Z kolei szacunki badań zagranicznych również są mocno zmienne w ocenach. Świadczyć o tym może poniższe, ciekawe zestawienie. Wynika z niego, że prognozy wolumenu potencjalnej grupy migracyjnej różnią się nawet o 2-3 mln osób.

Badanie	Kraje badane (wysyłające)	Szacowana ilość migrantów
Layard R., O. Blanchard, R. Dornbusch and P. Krugman (1992), East-West Migration: The Alternatives, MIT Press, Cambridge, Mass. - London.	BG, CZ, EE, HU, LT, LV, PL, RO, SE, SK	Potencjalnie: 3.000.000
Franzmeyer F., H. Brücker (1997), Europäische Union: Osterweiterung und Arbeitskräftemigration, DIW Wochenbericht 5/97, Berlin: 89-96.	BG, CZ, EE, HU, LT, LV, PL, RO, SE, SK	Rocznie: 590.000-1.180.000
Orłowski W. (2000), Migration from central and eastern European countries after the accession: Effects for regions, labour markets, and social security systems, Research Bulletin 2 (9), GUS, Warsaw: 7-21.	BG, CZ, EE, HU, LT, LV, PL, RO, SE, SK	Potencjalnie: 1.800.000-3.500.000
Brücker H., T. Boeri (2000), The impact of Eastern Enlargement on Employment and Labour Markets in the EU Member States, DIW, CEPR, FIEF, IAS, IGIER, Berlin-Milano.	BG, CZ, EE, HU, LT, LV, PL, RO, SE, SK	Rocznie: od 335.000 do 100.000 do 2030 r.

Alvarez-Plata P., H. Brücker, B. Siliverstovs (2003), Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 – An Update, Report for the European Commission, DG Employment and Social Affairs, DIW Berlin.	BG, CZ, EE, HU, LT, LV, PL, RO, SE, SK	Rocznie: 367.000 do 0 do 2030 r.
Fassmann H., Ch. Hintermann (1997), Migrationspotential Ostmitteleuropa, ISR-Forschungsberichte, 15, Wien.	CZ, HU, PL, SK	Potencjalnie: 721.000-4.000.000
Lundborg P. (1998), The free Movement of Labour between Sweden and the New EU Members, [in:] A Bigger and Better Europe?, Final Report from the Committee on the Economic Effects of EU Enlargement, Stockholm.	PL, EE, LT, LV	Potencjalnie: 1.900.000
Bauer T., K. F. Zimmermann (1999), Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe, IZA, CEPR, Bonn-London.	PL, RO, BG, CZ, SK, SE	W ciągu 15 lat 3.000.000
Salt J., J.A. Clarke, S. Schmidt, J. Hogarth, P.J. Densham and P. Compton (1999), Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe. Final Report, MRU-UCL, London.	PL, CZ, EE, HU, SE	Potencjalnie : 500.000

Tab. 6. Zestawienie prognoz migracyjnych, za: [11][9]

Powyższe dane wskazują, że ścisłe przewidywanie ilościowe jest obciążone dużym błędem. Należy więc skupić się na analizie jakościowej.

Prawdopodobnie należy się liczyć ze stopniowym osłabieniem presji nierówności dochodowej (konwergencja płac na skutek ograniczenia krajowego czynnika podażowego na rynku pracy). Po drugie spadnie liczba wolnych miejsc pracy na Zachodzie, a jednocześnie rozwój gospodarczy Polski (a także inwestycje związane z przebudową infrastruktury i Euro 2012) powinien obniżyć znacząco wpływ bezrobocia. Nie należy też przeceniać zmiany polskiej gospodarki w stronę high-tech i sektora usług, które mogą być dostarczane także zdalnie.

Z drugiej jednak strony rozdźwięk pomiędzy poziomem UE15 a nowymi krajami członkowskimi będzie się nadal utrzymywał. Można więc domniemywać, że przez kilkanaście najbliższych lat będziemy świadkami stałej, ujemnej (lecz zmniejszającej się co do wartości bezwzględnej) wielkości wskaźnika migracji netto.

W zakresie przemian kulturowych będziemy świadkami awansu społecznego Polaków za granicą, co sprzyjać będzie wzmocnieniu więzi, ale jednocześnie będzie powodem do tworzenia się obszarów niechęci w stosunku do „polskich gastarbeiterów” (zarówno za granicą, jak i w kraju¹⁵). Należy się spodziewać także wzajemnej dyfuzji wzorców kulturowych (co może mieć wpływ na strukturę polskiego popytu krajowego, ale i na pozycję Kościoła w Polsce). Prawdopodobnie będzie dochodziło także do upowszechniania się tożsamości europejskiej (co może stanowić ciekawą opozycję do inspirowanego przez Rosję panslawizmu) – aczkolwiek proces ten w tradycyjnej Polsce będzie zapewne przebiegał bardzo powoli.

3 Bibliografia

- [1] Mościbrodzki W. „Poland - a fair or a clouded future?. Poland's balance of payments analysis.” [www.wojmos.com/texts-detail.html?object=texts/economics/Analysis of Polands Balance of Payments 2005.en.html](http://www.wojmos.com/texts-detail.html?object=texts/economics/Analysis%20of%20Polands%20Balance%20of%20Payments%202005.en.html)
- [2] Mijal M. „Migracje stałe i czasowe a rynek pracy w Polsce: <http://www.sim.wz.uw.edu.pl/issue1/08.pdf>
- [3] Davenport Ch., Moore W., Poe S., „Sometimes You Just Have To Leave”, Preceedings of American Political Science Association, Atlanta, GA, 2000 <http://www.bsos.umd.edu/gvpt/davenport/ii2003.pdf>
- [4] Mijal M. Migracje stałe i czasowe a rynek pracy w Polsce www.sim.wz.uw.edu.pl/issue1/08.pdf
- [5] Iglicka K., Weinar. A, “Wpływ rozszerzenia Unii Europejskiej na ruchy migracyjne na terenie Polski”,

¹⁵ Tę opinię będą zapewne formułowały środowiska skrajnie prawicowe

- www.csm.org.pl/images/rte/File/Raporty%20i%20publikacje/Raporty%20i%20analizy/2005/rap_i_an_0705.pdf
- [6] Red. „Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004 – 2006”, Opracowanie GUS
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_Informacja_o_rozmiarach_i_kierunk_emigra_z_Polski_w_latach_2004_2006.pdf
- [7] Red. „Sytuacja demograficzna w Polsce”, Opracowanie GUS
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_sytuacja_demograficzna_w_polsce_2007.pdf
- [8] „Analiza wskaźników makroekonomicznych”,
<http://www.bankier.pl/inwestowanie/notowania/macro/profil.html?id=68&size=small&type=max>
- [9] „Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski, opracowanie Ministerstwa Gospodarki”, 2007
http://www.msz.gov.pl/files/docs/DKiP/Material_nr3-Analiza_Ministerstwa_Gospodarki.pdf
- [10] European Central Bank (2006), Cross-border mobility within an enlarged EU, OP Series, No.52/ October 2006
- [11] Bijak, J., Kupiszewski, M., Kicingier, A., International migration scenarios for 27 European countries, 2002-2052, CEFMR Working Paper 4/2004, Warszawa
- [12] Kłós B., „Migracja zarobkowa Polaków do krajów UE”, Infos nr 2/2006, Biuro Analiz Sejmowych, październik 2006 r.
- [13] Iglicka K., „Dylematy polityki migracyjnej Polski”, Instytut Studiów Społecznych UW, Seria: Prace Migracyjne, nr 58, na podstawie prognozy demograficznej GUS na lata 2003-2030
- [14] Eade J., Drinkwater S., Garapich M., „Class and Ethnicity - Polish immigrants in London”, CRONEM, 2007
- [15] European Commission, Labour migration patterns in Europe: Recent trends, future challenges, European Economy, Economic Papers No 256, European Commission, September 2006
- [16] Marczewski K. , Sokołowska B. „Wstępna diagnoza wpływu emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski”, IKCHZ, Warszawa, grudzień 2006
- [17] Cieślińska B., „Mobilność zagraniczna nauczycieli”, Biuletyn Migracyjny, sierpień wrzesień 2007, <http://www.migration-news.uw.edu.pl/BiuletynMigracyjny14.pdf>
- [18] Red. Orłowski H., Sakson A.. „Utracona ojczyzna. Przymusowe wysiedlenia, deportacje i przesiedlenia jako wspólne doświadczenie”. Poznań 1997
- [19] Sakson A. „Migracje XX w”
<http://jazon.hist.uj.edu.pl/zjazd/materialy/sakson.pdf>